

vačkom samostanu (namještaj iz XVI–XVII. st., gotička plastika, slike, inkunabule, kodeksi iz XV. st.) i u samostanu benediktinki (ikone, kodeksi iz XV. st.).

LIT.: I. Mitis, *Avanzi di scultura veneziana a Cherso, Pagine istriane*, 1911. i 1912. — A. Cella, *San Lorenzo al mare*, ibid., 1913. — *Inventario degli oggetti d'arte d'Italia*, V, Provincia di Pola, Roma 1935, str. 80–84. — B. Fučić, *Izvištaj o putu po otocima Cresu i Lošnju*, Ljetopis JAZU, 1949, 55. — A. Mohorovićić, *Analiza razvoja urbanističke strukture naselja na otocima zapadnog Kvarnera*, Ljetopis JAZU, 1956, 61, str. 475–479. — M. Prelog, *Cres, građevni razvoj jednog malog starog grada*, Radovi OPU, 1963, 4. — M. Šuić, *Antički grad na istočnom Jadrani*, Zagreb 1976. — Horvat–Matejčić–Prijatelj, *Barok*. — J. Čus-Rukonić, *Arheološka topografija otoka Cresa i Lošinja*, u knjizi: *Arheološka istraživanja na otocima Cresu i Lošnju*, Zagreb 1982. B. F.

CRIKVENICA, primorski grad u Vinodolu. Nastala je kao luka starih vinodolskih gradova na prirodnom izlazu na more. Pred usjekom u brdskoj kosi, na ušću vinodolskoga potoka Dubračine, već je u XIV. st. postojala mala crkva Sv. Marije, koju su Frankopani, gospodari toga kraja, obnovili 1412, uz nju sagradili samostan i naselili pavline. Samostanski sklop pojačan je ugaonom cilindričnom kulom (*Kaštel*). Crkva ima gotičko svetište, a dograđena je barokna lađa (1659, 1704). Gl. oltar s kipovima Pavla Riedla (1776), kao i dva bočna oltara i propovjedaonica, djela su pavlinskih kipara i drvorezbara. Iz prvotne jezgre oko luke, gospoštinske kuće i skladišta za robu te samostana (ukinut 1786), C. se širila duž ceste za Kraljevicu i za Selce. Brz razvitak Crikvenice potaknuo je turizam. God. 1893. sagrađen je hotel »Therapia« i izrađen urbanistički plan (arh. S. Höfler); podižu se vile, hoteli i parkovi. Na mjestu romaničke crkve Sv. Antona, srušene 1933, sagrađena je istoimena neoromantička crkva.

LIT.: E. Laszowski, *Gorski Kotar i Vinodol*, Zagreb 1923. — Horvat–Matejčić–Prijatelj, *Barok*. — *Kultura pavlina u Hrvatskoj* (katalog), Zagreb 1989. — R. Matejčić, *Spomenici kulture na području općine Crikvenica*, Peristil, 1991, 34. L. D.

CRIVELLI, Vittore, tal. slikar (Venecija, 1440/45–1501/02) pripadnik venec. škole. Brat C. Crivellija. Spominje se u Zadru (1469–76), gdje prima učenike i pomaže graditelju P. Brčiću u izradi projekta za pročelje crkve Sv. Marije Velike. Od 1481. djeluje u Markama. Pripisuju mu se dvije slike *Bl. Dj. Marije s djetetom*, u Šibeniku i Zagrebu.

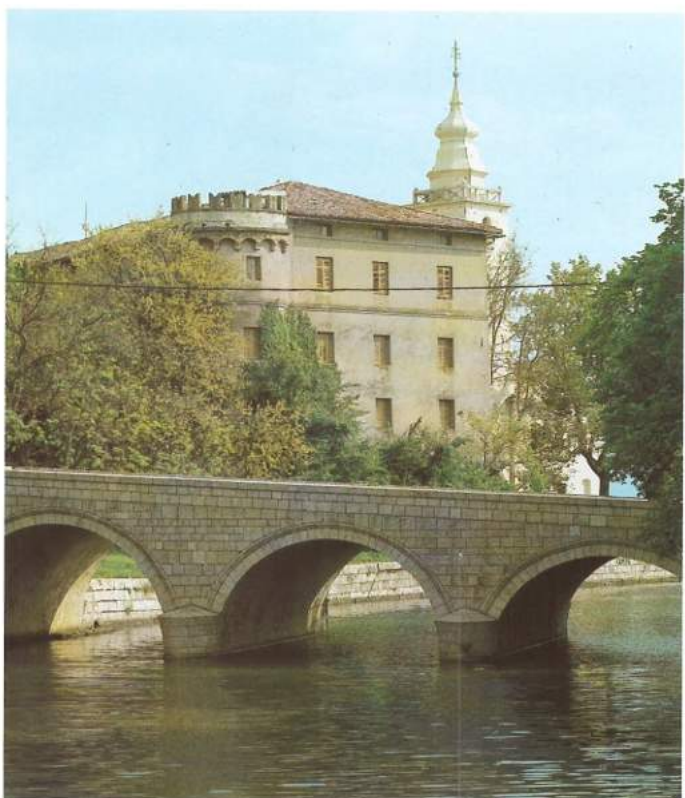
LIT.: C. Fisković, *Zadarski sredovječni majstori*, Split 1959, str. 102–103. — D. Domančić, *Slike Vittorea Crivellija u Dalmaciji, Prilozi – Dalmacija*, 1975. I. Pet.

CRKVA, građevina namijenjena kršč. bogoslužju. U prvim stoljećima kršč. su se obredi održavali po privatnim kućama ili u podzemnim grobljima – katakombama. Kada je Milanskim ediktom (313) krščanstvo postalo službena vjera preuzet je postojeći tip rim. bazilike koja je prilagođena novoj namjeni bogomolje (→ *bazilika*). Te se građevine također nazivaju bazilikama, a uz neka odstupanja i modifikacije ostat će u praksi crkv. graditeljstva do XX. st.

U doba predromanike i rane romanike, u hrv. se priobalnom području razvija osebujan tip crkv. građevina, relativno malih dimenzija, kao rezultat sinteze ranokršč. longitudinalnoga tipa i centralnoga tipa s kupolom. Dijelom su jednobrodne, dijelom u obliku križa, trolista, četverolista, pa čak i osmerolista, a ima i nekoliko primjera trobrodskih građevina. Primjeri te arhitekture mogu se naći podjednako na području starohrv. države i biz. Dalmacije, na kopnu i na otocima. U doba zrele romanike (XI–XIII. st.) u svim važnijim gradovima podižu katedrale; ponovno prevladava bazilikalni, tj. trobrodni longitudinalni tip. Pri tome je posebno naglašen apsidalni dio (s tri apside), kao i pročelje gdje se, osim arhit. raščlanjenja, na samomu portalu donosi određen ustaljeni ikonografski program. U tomu su razdoblju podignute gotovo sve katedrale u jadranskim gradovima.

Gotika (XIII–XV. st.) i dalje razvija longitudinalnu shemu s naglašenim svetištem. Pod utjecajem franjevac (koji u to doba dolaze u hrv. krajeve) i tal. gotike prevladava u Dalmaciji jednobrodni tip crkava, dok u srednjovj. Slavoniji (pod utjecajem iz Francuske i Njemačke preko Mađarske) prevladava trobrodni tip. Monumentalnije je (premda manje očuvano) crkv. graditeljstvo u kontinentalnim hrv. krajevima dok se u Dalmaciji u ovom razdoblju podižu uglavnom franjevački ili dominikanski samostani i crkve. Renesansna arhitektura teži prema jedinstvenom prostoru, koji se postiže tako što se mjesto bočnih brodova grade bočne kapele. Budući da u tom razdoblju uglavnom više nema znatnijih potreba za novim crkv. građevinama, renesansa je tek skromno zastupljena i to napose u preoblikovanju pročelja već postojećih objekata, ali ima i cjelovitih renesansnih ostvarenja.

Barokno doba zadržava i dalje usavršava jedinstvenost crkv. prostora i njegovu longitudinalnost u kojoj unutrašnji prostor ima oblik elipse. Iz



CRIKVENICA, Kaštel

toga je razdoblja (XVII–XVIII. st.) očuvan veoma velik broj crkv. građevina, osobito u S Hrvatskoj. Nakon povlačenja Turaka iz tih krajeva razvija se opsežna graditeljska djelatnost da bi se podmirio nedostatak crkv. prostora, prouzročen višestoljetnim rušenjem postojećih i nemogućnošću gradnje novih objekata. Tako u S krajevima tipu i stilu građevina pripada gotovo sva postojeća crkv. arhitektura. Na jadranskoj je obali takva djelatnost ograničenija; gradi se tek nekoliko novih građevina, ali zato se unutrašnjost crkava barokizira, grade se novi oltari, a upotrebljava se i štuko-dekoracija.

XIX. st. preuzima brojne povijesne stilove: klasicizam, neoklasicizam, neoromaniku, neogotiku. Moderna arhitektura XX. st. isprva gradi na temelju povijesnih reminiscencija, u prvom redu Ravne i starohrv. arhitekture. U najnovije doba, uz brojne primjere izvanvremenske i izvanstilske arhitekture postoji tek nekoliko primjera kvalitetne moderne crkv. arhitekture jedinstvenoga centralnog prostora slobodnoga tlocrta (crkva Sv. Križa u Novom Zagrebu, crkva u Bibinjama kraj Zadra). Uz crkv. građevinu u užem smislu, jedan od posebnih objekata crkv. graditeljstva jest *zvonik*. U mediteranskim krajevima zvonici su u sr. vijeku bili odvojeni od crkve (često u vlasništvu komune), dok se u kontinentalnom dijelu uklapaju u korpuse same crkve i to redovito uz pročelje. U Dalmaciji i Istri javlja se na manjim gradskim i seoskim crkvama u sr. vijeku i trajno zadržava osebujan tip zvonika u obliku preslice na vrhu zabata pročelja, koji uglavnom ima samo praktičnu svrhu.

Unutrašnjost crkv. prostora ukrašuje se gotovo u svim pov. razdobljima bilo čisto dekorativnim bilo figurativnim sadržajem. U ranokršč. doba katakombe se oslikavaju simboličkim prikazima. Za predromanike dolaze simbolički motivi unutar pletene dekoracije, a u XI. st. javljaju se i figurativni motivi na ciborijima, oltarnim pregradama i portalima. U vrijeme romanike zidovi crkava prekriveni su figurativnim prikazima temeljnih dogmatskih tema, u fresko-tehnici. Gotika u Dalmaciji i Istri obiluje fresko-slikama, dok su u kontinentalnim krajevima glavne dekoracije freske, vitraji i arhit. plastika. Njihov je sadržaj moralno-didaktički i pučko-teološki. Za renesanse prevladava uglavnom arhit. dekoracija. U doba baroka, pod utjecajem ideja proreformacije, unutrašnjost crkava ukrašava se bogato plastičnom dekoracijom (oltari, kipovi, štukature) i slikama (freske i ulje na platnu) pretežno propagandnoga značaja, a naglašava se u prvom redu ono što je protestantizam nijekao. U XIX. i XX. st. eklektički se poseže za historicističkim dekoracijama a cilj im je moralno-didaktička pouka i širenje pučke pobožnosti. Moderna arhitektura odbacuje gotovo svaku dekoraciju koja nije rezultat same arhitekture.